

Novi koledar u Hrvatskoj i Slavoniji.

Općenito je poznato, kako je papa Gregorije XIII. bullom „Inter gravissimas“ od 24. veljače 1582. proglasio *novi, popravljani* koledar, određivši među inim, da se u listopadu rečene godine deset dana preskoči, pa da se od 4. listopada namah pređe na 15. listopada.

Kako je novi, popravljani koledar predložen od rimskoga pape, odazvali su se njegovom predlogu u prvi kraj samo Italija, Španija i Portugalska. U Francuskoj i Lotaringiji uveden bi nakon dva mjeseca, naime 9. — 20. prosinca iste godine. U Njemačkoj i Švajcarskoj prihvatit će ga katolici tek naredne godine 1583., u Češkoj 6. — 17. siječnja 1584., u Poljskoj 1586., a u Ugarskoj 1587. Protestanti u Njemačkoj i Danska primiše ga istom godine 1700., Velika Britanija 1752., a Švedska 1753. Ruska i svi narodi grčko-istočne crkve drže se još danas staroga koledara, pa se stoga u najnovije vrijeme (od g. 1900.) razilaze od nas pri označivanju datuma za trinaest dana.

Vrijedno bi bilo znati, kada i kako su Hrvatska i Slavonija prihvatile novi ili Gregorijev koledar. Da li g. 1587., kada i Ugarska?

O tom našli smo dosad ove podatke.

Dne 25. studenoga 1583. pozvao je nadvojvoda Ernest, zamjenik kralja Rudolfa II., suca i građane na brdu Gradcu u Zagrebu pismom iz Beča, da plate jedan dio ratne daće, određene saborom kraljevina Hrvatske i Slavonije¹. Na hrptu toga pisma potvrdio je po svoj prilici sudac zagrebački primitak pisma ovim riječima: „1584. secunda Januarii penes *novum Calendarium, iuxta vetus* vero 23. Decembris (15)83. reddite sunt nobis“. Po ovom pripisu suditi nam je, da je općina na brdu Gradcu u Zagrebu već na koncu godine 1583. računala po novom koledaru, ali da je podjedno označivala dane i po starom koledaru. Da li je ona tako radila od svoje volje, ili po nekom nalogu, ne može se ustanoviti.

Dne 7. veljače 1584. piše kralj Rudolf II. iz Praga sucu i građanima općine na brdu Gradcu u Zagrebu pismo, u kojem kaže: „esse *nonnullos* in isto regno nostro Sclavoniae, qui *reformatum ac novum calendarium reiiciunt, et veteris* calendarii usum pertinaciter sequuntur non sine confusione rerum et negotiorum tam privatorum quam etiam publicorum“². Kralj stoga poziva gradsku općinu, da pod prijetnjom kazne što prije uvede novi koledar, pa onda dodaje: „Omnes autem typographos, si qui in medio vestri essent, tum etiam bibliopolas ab editione et venditione dicti veteris calendarii et illius ephemeridum prohibemus...“ Nema sumnje, da je slična pisma upravio kralj i na druge slobodne gradove (Varaždin, Koprivnicu

¹ Izvorno pismo u arhivu grada Zagreba.

² Isto.

i Križevce), pa i na županije, a jamačno i na sabor kraljevina Hrvatske i Slavonije. Prema tomu bi mogli nagadati, da je novi koledar u Hrvatskoj i Slavoniji uveden kraljevskim nalogom od 7. veljače 1584.

Da je ovo nagađanje istini podobno, svjedoče i saborski zapisnici godine 1584. i 1585., iz kojih se razabire, da je u saboru tada već rabio novi koledar. Saborski zapisnik od 17. prosinca 1584. svršava se ovim riječima: „Datum in civitate regia Montis graecencis Zagrabiensis, decima septima die mensis Decembris, *iuxta novum reformatum Calendarium*“¹; a u memorijalu istoga sabora kaže se, da je ban ustanovio oktavalni sud „pro proximo futuro termino festi Epiphaniarum Domini *iuxta novum reformatum Calendarium*“². U memorijalu sabora od 11. ožujka 1585. određuju se opet radnici za popravak tvrđice Brest „ad primam diem mensis Junii, *iuxta novum Calendarium, proxime affuturi*“; jednako se određuje i održavanje kratkih sudova *iuxta novum Calendarium*³. Iz ovih se podataka vidi, da se je poraba novoga koledara uvodila tada već i u javne poslove.

Uvadanje novoga koledara nije međutim išlo posve lako. Sam kralj Rudolf morao je uz novi koledar rabiti koji put i stari. Dne 12. kolovoza 1587. pozivlje on iz Praga općinu na brdu Gradcu u Zagrebu na ugarski sabor u Požun, koji će se sastati *1. novembra po novom ili 22. oktobra po starom koledaru*⁴. Jednako pozivlje on i sam grad Požun na isti sabor „ad festum Omnium Sanctorum, hoc est, primum diem futuri mensis Novembris *reformati Calendarii, iuxta vetus vero Calendarium ad vigesimum secundum diem venturi mensis Octobris . . .*“⁵.

U kraljevskim propozicijama od 2. studenoga 1587. pozivlje kralj ugarski sabor u Požunu, da napokon prihvati novi koledar, jer će se tim omogućiti, dotično olakotiti redovito sudovanje. Kralj piše doslovce⁶: „Denique non ignorant fideles ordines et status, quanto iam tempore iuris et iustitiae administratio, partim quidem ob defectum iudicum ordinariorum, *maxime vero occasione reformati calendarii, quod nonnulli regnicolae extra generalia comitia acceptare recusarunt, cessaverit; nullaque prorsus iudicia celebrata fuerint; idque in gravissimum maiestati suae caesareae et regiae praeiudicium, neque minori cum republicae ac multorum fidelium regnicolarum incommodo et detrimento. Cum igitur publice privatimque plurimum intersit huiusmodi iudicia, sicque iustitiae cursum in priorem statum restitui, adeoque quod hactenus praecipue obstitit, calendarii impedimentum tolli: idcirco c. r. maiestas sancendum censet, quod, uti caetera non solum maiestatis suae, sed et alia pleraque regna et provinciae reformatum illud sive novum calendarium iam pridem receperunt, ita in hoc quoque Hungariae regno illud ab omnibus pariter statibus et regnicolis acceptetur, quod sic et iudiciorum celebratio, tanto tempore intermissa, in priorem statum restitui queat, et in quaesturae, contractuum et aliis tam publicis quam privatis negotiis et tractationibus, una eademque sit calendarii ratio, neque in eodem regno alter ab altero in huiusmodi calendarii observatione, uti hucusque non sine magna rerum confusione factum est, ulterius discrepet*“.

¹ Fraknói V., Monumenta comitialia regni Hungariae, VII. str. 469.

² Nav. dj., VII. str. 471.

³ Nav. dj. VII. str. 481. i 483.

⁴ Izvorna pozivnica u arhivu grada Zagreba.

⁵ Fraknói V., Monum. comit. VII. str. 224.

⁶ Nav. dj. VII. str. 240.

Sabor se je kraljevu pozivu odazvao ovim (XXVIII.) člankom: „De calendario, etsi status et ordines regni mallent, ut vetus calendarium, a tot iam annis observatum, et cui se tam pauperes quam divites longo usu accommodarunt, in pristino suo statu permaneret; volentes tamen se pie et clementi suae maiestatis admonitioni accomodare, non refragantur quidem, *ut deinceps novi et reformati calendarii usus sit*, hoc tamen per expressum declaratum esse volunt, se illud, nullius alterius, quam sola et unica regia suae maiestatis auctoritate, introductum admittere, et maneant expeditiones et iudicia hactenus, sive sub novo sive sub veteri calendario facta, in suo vigore“¹. Kralj je Rudolf II. taj članak kao i većinu ostalih potvrdio u Pragu 28. siječnja 1588.

Premda je izloženim načinom novi koledar prihvatila i Ugarska, ipak je u Hrvatskoj i Slavoniji bilo sveder ljudi, koji nijesu htjeli da za nj znadu. Stoga se je hrvatsko-slavonski sabor, koji bijaše ban Tomo Erdedi sazva'o u Zagreb za 24. srpnja 1588., morao zaprijetiti velikom za onda globom od 200 forinti onima, koji bi se držali staroga koledara. Rečeni saborski članak glasi doslovce ovako: „Item dicuntur quidam ex nobis inveniri posse, qui necdum novum acceptassent calendarium, sed, nescitur qua temeritatis audacia ducti, adhuc veteris usum retinent. Propterea statutum est, ut novi calendarii usus, iam ubique receptus, per iudices nobilium in singulis eorum processibus, more solito publicetur. Quod si vero tales, iam facta publicatione reperirentur, qui novi calendarii usum non reciperent, extunc tales statim per iudices nobilium, ad instantiam vicecomitis, ad primam sedem comitatus citentur, et iure convicti, in ducentis florenis mulctentur per vicecomites et iudices nobilium, primo de rebus mobilibus, si reperiri poterint; alioqui etiam de iuribus possessionariis extorquendis, ac in usum regni convertendis; inhibitione, contradictione, repulsione, appellatione, gratia novi iudicii, aliisque cunctis remediis non obstantibus“². Plemički suci moraju dakle po svojim kotarima razglasiti uvođenje novoga koledara; ako bi se tko poslije toga služio starim koledarom, bit će pozvan pred županijski sud, te osuđen na globu od 200 forinti. Ta će se globa namiriti od njegovog pokretnog imetka; ako toga ne bi bilo, od njegovog posjeda. Protiv takove osude nema pravnoga lijeka³.

OVAKO JE BILo u onom dijelu Hrvatske i Slavonije, koji je bio u kršćanskoj vlasti. U turskoj Slavoniji i Bosni uveden bi novi koledar među katolicima tek u prvoj polovici sedamnaestoga stoljeća nastojanjem Franjevac, koji su radi toga morali podnositi koje šta i od Turaka i od pravoslavnih⁴.

Vj. Klaić.

¹ Fraknói V., Monum. comit. regni Hungariae, VII. str. 375.

² Nav. dj. VII. str. 452—453.

³ Još prije toga, 2. svibnja 1588., bijaše hrvatsko-slavonski sabor zaključio, da se nitko ne može pripustiti k sudu, koji ne priznaje novi ko-

ledar: „illis vero, qui Calendarium novum non acceptassent, nulla iudicia celebrentur“. Nav. dj. VII. str. 448—449.

⁴ S mičić klas T., Dvjestogodišnjica oslob. Slavonije I. str. 86. i d. Sr. Starine jugosl. akademije XVII. str. 121. i 149.